

ШАРЖ ЮЛДУЗИ

4
2012

МУНДАРИЖА

2012 йил – "МУСТАҲҚАМ ОИЛА ЙИЛИ"	
Насриддин Муҳаммадиев. Ўзбекистон – кўл миллатли аҳил оила.	5
ШЕЪРИЯТ	
Йўлдош Эшбек. Саодат юртида гул мева тугар. Шеърлар.	8
Салим Ашур. Севгининг номидан мактуб. Шеърлар.	47
Жумагул Сувонова. Кўзларимни ерга қададим. Шеърлар.	52
Хуршида. Куксимда ишқ ёнар. Шеърлар.	93
Зухра Очилова. Эзгулик гули. Шеърлар.	101
Мунаввара Курбонбоева. Бахт нур билан чизар ҳаёт расмларин. Шеърлар.	104
ИФТИХОР	
Зиёвиддин Мансуров. Истиклолнома. Достон – фахриядан парча.	66
ҒАЗАЛ БЎСТОНИ	
Мухтор Худойқулов. Андалиб истар чаман. Ғазаллар.	108
БУЛОҚ КЎЗ ОЧДИ	
Ҳаёт иси. Шеърлар.	114
ДИЛЛАРАН ДИЛЛАРГА	
Александр Файнберг. Юлдузларни асрайди фалак. Шеърлар.	148
БОЛАЛАР ДУНЁСИ	
Бибисора Отаева. Аллани ёд оламан. Шеърлар.	165
НАСР	
Нурали Қобул. Тахт тагидаги зиндон. Романдан боблар.	12
Дилшод Нуруллаев. Байрамдан кейинги байрамлар. Ҳикоя.	54
Муҳаммад Хайруллаев. Даҳшат. Ҳикоя.	96
ЖАҲОН ҲИКОЯЛАРИ ХАЗИНАСИДАН	
Висенте Бласко Ибаньес. Маънос баҳор. Ҳикоя.	110
ЎЙЛАР	
Абдураҳим Бозорбоев. Капалакка ҳавасим келар. Қатралар ...	151
АДАБИЙ НИГОҲ	
Талъат Солиҳов. Қобикни ёриб чиқиш саодати.	74
Улғубек Ҳамдам. Янгиланишлар аввалидаги олим.	74
МЕРОСИМИЗНИ ЎРГАНАМИЗ	
Рустамжон Тожибоев. "Хуррият ҳар нарсадан қимматли бир жавҳардур".	106
АДАБИЁТШУНОСЛИК	
Умарали Норматов. Саргузашт сардори.	123
Абду Наби. Куйлаётган бардош.	129
Мусо Тожибоев. Бадиий матнда инсон ва олам муносабатининг герменевтикаси.	133
Раъно Муллаҳужаева. Янгиланган сўз.	138
Санобар Турсунова. Романда портрет тасвири.	141
Наргис Шаропова. Сонет хусусияти.	144
МАТНЛАРНИ ВАРАҚЛАГАНДА	
Зилола Шукурова. "Қисаси Рабғузид" даги бир образ генезиси.	153
АДАБИЙ ЖАРАЁН МИНТАҚАЛАРИ	
Марио Варгас Льоса. Еш романнывисга хат. Охири.	156
МУЛОҲАЗА	
Нусратулло Жумаҳужа. "Илмий тўқима" масъулияти.	167
ЁДНОМА	
Ҳамиджон Ҳомидий, Хуснигул Жўраева. Заҳмат манзиллари.	171
ГУЛҚАЙЧИ	
Фармон Тошев. Кўрмаганнинг кўргани. Ҳазил шеърлар.	174

ШАРҚ ЮЛДУЗИ

2012

4-сон

Муассис:
**ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР
УЮШМАСИ**

* Муаллифлар фикри
тахририят фикри деб қабул
қилинмасин.

Тахририятга юборилган
материаллар муаллифларга
кайтарилмайди.

* Обунага монъелик
кўрсатилса,
Тошкент – 100000,
«Амир Темури» тор
кўчаси, 2. Республика
«Матбуот тарқатувчи»
акциядорлик
компаниясига мурожаат
қилинсин.
Обуна индекси — 911

Манзилимиз:

100127, Тошкент шаҳри,
«Ўзбекистон» кўчаси, 16-а уй.
Телефонлар:
227-00-81, 245-22-99, 245-27-87
www.sharqyulduzi.uz
E-mail. sharqyulduzi1931@mail.ru

Босишга рухсат этилди
27.07.2012 йил.

Қоғоз бичими 70x108 1/16,
Офсет босма усулида тип.
№ 1-қоғозга босилди.

Босма тобоғи 11.
Шартли босма тобоғи 15,4.
Наشريёт ҳисоб тобоғи 17,2.
Адади 2042 нусха.
Буюртма № 127-12.

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва
ахборот агентлигида 0562-рақам
билан рўйхатга олинган.
«Ўқитувчи» НМНУ босмаҳонасида чоп
этилди.

Корхона манзили:

Тошкент шаҳри, Юнусобод тумани,
Янгишаҳар кўчаси, 1-уй.

Журнал икки ойда бир марта чоп
этилади.

Саҳифаловчи ва дизайнер:
Ақбарали Мамасолиев
Мусаххих:
Дилфуза Маҳмудова

Copyright © «Шарқ юлдузи»

Насриддин М
Республика ба
маркази директ

ЎЗ
МИЛ

Ўзбеклар та
бўлган кўплаб х
лан бир бурда н
лар, крим-татар
нинг ҳозирги ав
туғилдилар, ўқи
баҳраманд бўлд
Крим-татар :
стриал-педагоги
Февзи Ёқубов шу
да, одатда Юно
Германия ва Ам
хиссаси тилга ол
меҳр-муҳаббат т
Ўзбекистонни ёзи
ва мамлакатларга
ва Ўзбекистон са
Албатта, бу
до қилади. Айни
қилиб қолдириш
Мавлоно Жа
ҳамроҳ бўлиб қо
араб, тўртинчиси
чақалари ҳам қо
уларга раҳми кел
тиша бошлабдил
яхшиси "ангур" ол
аралашибди араб
Уларнинг баҳси -
лар ёнидан нога
сабабини суришт
бир нарсани, яън
Яхшиси бозорга ё
Тўртовлон ш
на бўлибдилар.
тушунишга интил

Ўзбек адабиёти тарихи бевосита фольклор билан бошланиб, унинг тари- хий тараққиётида ораки суз санъати бой марнавий-бадий манба сифатида хизмат қилган. Ўзбек мўтаз насрининг акжойиб намуналаридан бири Насрид- дин Рабғузйнинг "Қисаси Рабғузй" асари ҳам ана шундай ёзув адабиёти билан ораки ижоднинг барча унсурларини ўзига муккамал акс эттирган ёдгорликлардан ҳисобланади. Шу сабабли ёдгорлик ўз даври ва ундан кейинги асрларда ҳам машхур бўлиб, халқ орасида "Қисаси Рабғузй", "Қисасул анбийе" номлари билан юритилган ва ҳозирга қадар унинг бир нечта қўлёзма ва нашрий нусхалари топилган. Мақур нусхаларни ўрганш ва уларни бир-бири билан қиёслаш асносида, ҳар бир котиб- нинг асарни қўчириб жараёнида қиссанинг тилини ўз даврга мослаштирган ва, ҳатто, қиссага мустикал байтлар, қўшимча хикоятлар киритганлиги маълум бўлди. Ҳаттоки, асар нусхаларининг тили, услуби, композицияси ҳамда сюжет тизимида жиддий нусхонлар етганлиги аниқланди. Масалан, Сулаймон (а.с) ҳақидаги қиссада тасвирланган пари образининг генезиси ва ўзига хос характер-хусусиятини "Қисаси Рабғузй"нинг Самарқанд нашри мисолида кузатайлик. Пари образи қадим замон- ларда бери мавжуд бўлиб, Марказий Осиёда зардуштийлик дини жорий этилиши- да на илгари яратилган на ижод намуналаридан ҳам ўз ифодасини топади. Ҳаттоки, бу ҳақда "Қуръон"нинг Намл сураси 17-оятда ҳам "Сулаймонга жин, жини ва кушларга бўлган асарлари тўлиганиб, тузилган холда турдлар", дейилган. Бу об- раз даврлар каби ўта қадимий бўлиб ўзининг ҳаёти, яшаш жойлари қўлларга даврлар билан боғлиқ холда берилган. Бинобарин, Г.П.Снесарев пари демонолог образи- нинг генезиси ҳақида: "Хоразмнинг баъзи жойларидан олинган маълумотларга қўра, парилар даврлардан пайдо бўлиб, даврлар уларнинг ота-боболари бўлганлиги ҳақидаги қарашлар мавжуд"лигини аниқлаган.

"Қисаси Рабғузй"да ҳам пари образи билан ёнма-ён тасвирлана- ди. Сулаймон (а.с) даврларга тоғларнинг тошидан улкан бинолар қурдирган, тахти- лар қўчириб келганлар барпо эттирган бўлса, париларга одамлар учун мустаҳкам уй- лар қўришиш бўлган. Уларнинг бу хусусияти демонолог образларнинг Сулаймон (а.с) даврда ҳам жиҳатлигида шартли равишда кўрсатилган. Лекин "Қисаси Рабғузй"нинг Самарқанд нашрида Сабо деган шахарнинг маликаси Билқиснинг туғилиши ҳақида бир хикоят келтирилганки, унда даврлар ва париларнинг ўзаро адовати тасвирини қўриш мумкин. Қисса "Хикоят" сарлавҳаси остида берилган бўлиб, унда тасвирланган

РАБҒУЗЙ "ДАТИ БИР "ҚИСАСИ ОБРАЗ ГЕНЕЗИСИ

Зилола ШУКУРОВА, аспирант

Матнарни вақаратганда

Қўнончу хай- ис мавжудот
ати эмасми- лат ҳаёт неъ- ат намунаси
да биргалик- ан, уларнинг
нарсани та- боллақайлар
ликдан идо- , улар ҳаёт
қдан, сурур- ўор, берам,
вереди.
ари келди.
орди. Орт- ққанингида
қираб ўчиш- инт шўмон

шича, Ажмар подшо лашкарлари билан шикорга чиқиб, қандайдир сабабларга кўра бир қули билан сипоҳларидан ажралиб қолади. Иттифоқо, шоҳ лашкарини излаб бир ердан ўтаётса, бир оқ илон билан қора илон уришаётганини ва қора илон оқ илонни ўлдириш даражасида зарар етказаётганини кўради. Воқеага шунчаки томошабин бўлишни истамаган шоҳ қулига қора илонни ўлдириб, оқ илонни қутқаришни буюради. Эртасига шоҳ чорбоғини айланиб юрганда, ўта назокатли, хушсурат бир йигит келиб унга салом беради ва ўзини кеча шоҳ қутқарган оқ илон эканини, қора илон бир дев бўлиб, уни доим таъқиб қилиб юрганини, ниҳоят, уни ёлғиз учратиб ўлдирмоқчи бўлганида, шоҳ қутқариб қолганини айтади. Эътибор қилинса, жоннинг илон суратида намоён бўлиши лавҳаси ҳикоят сюжетида эпик мотив эврилишига асос бўлади. Яъни, пари йигит миннатдорчилик рамзи сифатида шоҳга уч нарса таклиф қилади: биринчи табибликни, иккинчи ҳамма рўйи оламдаги ҳамма ҳисравонини кўргузишни, учинчи парилар авлодидан бўлган гўзал ҳамширасини бермоқчи бўлади. Подшо ҳамшира парига уйланишни маъқул кўради. Ҳамшира пари образининг қиссадаги тасвири маъшуқа тимсолининг мукамал шакли, эҳшудан ажралиш эса юрагига ишқ олови ёнаётган ошиқи беқарор руҳиятининг образли ифодасидир. Бу ҳолат “Ҳикоят”даги мифологик ва демонологик образларнинг мавжуд хусусиятларига қўшимча тарзда қиссада эстетик функцияни ҳосил қилган. Шоҳнинг қарори ҳам фольклор асарларда кўп учрайдиган анъанавий танлов бўлиб, шундан эътиборан қаҳрамонларнинг ҳаётида ижобий ўзгаришлар содир бўлади. Пари йигит шоҳга ҳамширанинг ўзига хос шартларини: “зинҳор муни сўзини рад қилмағайсиз, ҳар иш буюрса дарҳол вуқуга келтурурсиз, ҳар тариқа яхши-ёмон иш қилса ҳаргиз таъриз қилмағайсиз. Зероки, сизнинг аслингиз туфроқдин, бизнинг аслимиз ўтни ёлқинидин турур”, деб, парини шоҳ Ажмарга никоҳлаб беради. Диққат қилинса, пари йигит ўзини ўтнинг ёлқинидан, шоҳнинг эса туфроқдан яралганлигини айтиб ўтти туфроқдан юқори кўймоқда. Зеро, барча диний адабиётларда туфроқ ўтдан афзал ҳисобланиб, Азозил фаришта ҳам ўтдан яралганлигига мағрурланиб туфроқдан яралган Одам (а.с)га паст назар билан қарагани учун ҳам лаънатга учраб, унга Шайтони лаъин номи берилган эди. Бундан кўриниб турибдики, бу лавҳа диний моҳиятдан буткул йироқ бўлиб, халқ фантазияси асосида яратилган экан.

Шуни айтиб ўтиш керакки, М. Абдувоҳидова ўзининг “Рабғузий ва ўзбек классик прозаси” номли мақоласида ҳам мазкур ҳикоятга тўхталиб: “пари йигит Аҳмад подшога учинчи тўхфа сифатида ўз синглиси Паризодни никоҳлаб бермоқчи эканлигини айтади”. Бир қанча вақтдан сўнг улар бир ўғил кўришади. Пари бир муддат чақалоққа қараб, кейин уни оловга ташлайди. Йиллар ўтиб улар қиз кўришади. Пари уни бир неча кун парвариш қилиб, кейин итга беради. Париларнинг фарзандлар тарбиясидаги бундай услуби зардуштийлар удумини эслатади.

Иттифоқо, ўша юртга улкан ёв ҳужум қилади. Шоҳ жангга чиқиш олдидан хос вазири Сарё унга талқон беради. Шу пайт шоҳнинг пари хотини келиб талқонни сочиб юборади. Тоқати тоқ бўлган шоҳ ўзини тутолмай парига дашном бериб, бу ишининг сабабини сўрайди. Пари Сарё вазирнинг душман билан тил бириктириб талқонга заҳар қўшганини, сўзининг исботи сифатида талқонни Сарё вазирнинг ўзига едириб кўришини айтади. Талқонни еган вазир Сарё шу заҳотиёқ тил тортмай ўлади. Шунингдек, ўғли ва қизи хусусида қилган ишларига ҳам изоҳ бериб, ўғлини ўтга ташлаганининг сабаби париларнинг фарзандини олов боқишини, қизини итга берганининг сабабини париларнинг қизларини ит вояга етказишини айтиб, қизини шоҳга топшириб, видолашади. Ўша қиз Билқис эди. Демак, ҳикоят орқали парилар ақлли, зийрак, узоқни кўра олувчи ғойибий мавжудот эканлиги уқтирилмоқда. Фольклоршунос олим Ғ.Жалолов қайд этганидек: “Достонларда эртактлардан ўтган пари тасвири ана шундай ҳаёттилик касб этиши, фантастик тасвирларнинг реалистик ифодаларга яқинлаша борганлиги, уларнинг дoston жанри талабларига бўйсуниб, асарлар маъзига сингиб кета борганини кўрсатади. Бу ҳолат фольклор жанрлари ўзаро муносабатининг янги томонларини очиб беради”.

Ижодкор “Қуръони карим”даги оят ва сураларга таянган ҳолда, париларнинг биологик тузилиши ҳамда уларнинг фаришталардан ўзаро фарқини “Қисаси Раб-

ғузий”да куйидагича изоҳлайди: “...аммо уч нарса бирла тафовутлари бор: бири ул турурким, фаришталар нурдин, парилар ёлндан турур. Иккинчи, фаришталар малак атанди, парилар жин атанди. Учунчи, фаришталар ўрни адиз кўкда бўлди, парилар ерда бўлди”. Бу образ халқ оғзаки ижодида анъанавий образлар сирасига кириб, кўпчилик асар қахрамонининг орзусига етишишида етакчи образлардан бири сифатида талқин этилади.

“Ҳикоят”да тасвирланган пари образининг ўзига хос қиёфалари умумлаштирилиб куйидагича таснифланди:

1. Антропоморф;
2. Зооморф.

1. Антропоморф парилар инсон қиёфасида акс этиб, улардек ҳаёт кечиради. Париларнинг антропоморф шаклидаги кўриниши фаол бўлиб, асосан, дostonларда учрайди. “Инсоний қиёфа – париларнинг асосий шакли шамойили. Бу кўринишдаги пари образининг етакчи белгиси гўзалликдир”. “Қисасул анбиё”да Ажмар шоҳ уйланган пари образида айнан ана шундай сулув қиз акс этган.

2. Зооморф типидagi парилар турли жонивор, паррандалар кўринишида бўлиб, хоҳлаган пайтда инсоний қиёфадан куш ёки ҳайвонларга айланиши уларнинг асосий ҳамда ўзига хос функцияси ҳисобланади. Масалан, “Қисасул анбиё”да акс этган, Ажмар шоҳ қутқарган оқ илоннинг асли пари эканлиги уларнинг зооморф кўринишда дoston ва эртақларда тез-тез учрашини кўрсатади.

Демак, “Қисаси Рабғузий”нинг “Қисасул анбиё” номи билан нашр этилган Самарқанд нусхасида берилган Ажмар шоҳ ҳақидаги “Ҳикоят”да пари инсонларга хос бўлган яхшиликка яхшилик билан жавоб берувчи, ақлли, меҳнатсевар, ҳалол, вафодор, гўзал бўлган антропоморф ва зооморф образлар сифатида талқин этилади. Демонологик образнинг мазкур тури қиссада сюжет яратишда ғайриоддий лавҳаларни пайдо этиб, асарнинг бадиий-эстетик функциясини кенгайтиришга хизмат қилган.

Хулоса қилиб айтганда, “Қисаси Рабғузий” халқимизнинг турмуш тарзини, дунёқарашини, ранг-баранг урф-одатини, этник хусусиятларини ўзида акс эттирган туркий бадиий насрининг нодир намунаси ҳисобланади. Унда олам ва одам ҳақидаги илк мифик тасаввурлар ҳамда дostonларга хос лавҳалардан фойдаланиб яратилган бадиий тасвирлар кишига эстетик завқ бахш этади, китобхонга оламжаҳон илм-маърифат беради.

